

DOI <https://doi.org/10.32837/app.v63i0.24>
УДК 343.211.3:511.58

Музыка В. В.* (НУ «ОЮА»)

**ОСОБЛИВОСТІ АТРИБУЦІЇ ПОРУШЕНЬ
ПРАВ ЛЮДИНИ, ЩО ПОВ'ЯЗАНІ
ЗІ ЗМІНОЮ КЛІМАТУ**

**PECULIARITIES AND DIFFICULTIES
OF ATTRIBUTION OF HUMAN RIGHTS
VIOLATIONS ASSOCIATED
WITH CLIMATE CHANGE**

***Viktoriia Muzyka** – PhD Student (Law), Department of International and European Law, National University “Odesa Law Academy” (23, Fontanska Doroha St., Odesa, Ukraine).

Abstract

The article deals with the attribution issue that has to be resolved for the purpose of state responsibility for human rights violations associated with climate change. It analyzes the difficulties that arise in case of detection and attribution of the effects of climate change, which have a negative impact on the realization of human rights. Specifically, how the key challenges that states or other actors face in choosing a defendant and establishing general and specific causation may be overcome. There are mountains of papers that describe an existing problem, however only few offer some solution that is within the common boundary of law and climatology.

The solution thus is close to the point where law and science meet because without scientific outcomes concerning the effects of anthropogenic climate change it is impossible to attribute particular damage to a chosen defendant. Here, statistical approaches can assist in providing all the necessary evidence. In particular, it is argued that probabilistic event attribution and processes of detection and attribution of the causes of climate changes elaborated by Intergovernmental Panel on Climate Change are that very tools that can provide reliable statistical data for courts.

Finally, according to International Court of Justice position in Costa Rica v Nicaragua case, “the lack of certainty as to the extent of damage did not preclude

awarding compensation for the impairment or loss of environmental goods and services" (ICJ, 2018, paras 35 and 86). It means that in the case with ecological damage, which relates to climate change, potential uncertainty will not prevent the Court from adjudicating a case. However, scientific results shall be made as a result of a recognized methodology to be regarded as evidence.

Keywords: *attribution; violation of human rights associated with climate change; IPCC's processes of detection and attribution of the causes of climate change; probabilistic events attribution; climate change related cases.*

Постановка проблеми. Стрімкий інтерес до питання про зв'язок між зміною клімату та правами людини призвів до подачі перших позовів щодо порушення прав людини внаслідок зміни клімату та ряду дискусій, які проводилися спеціалізованими органами ООН з прав людини та зміни клімату. Аналіз цього питання дозволив встановити негативний вплив зміни клімату на реалізацію прав людини. Разом з тим, дискусії щодо можливості встановлення причинно-наслідкових зв'язків між викидами парникових газів та наслідками зміни клімату не вщухають.

На сьогоднішній день з впевненістю можна сказати, що зовсім скоро зміна клімату стане головною причиною порушень прав людини. Тому притягнення держави до міжнародно-правової відповідальності може стати тим інструментом, який стимулюватиме державу добросовісно виконувати свої кліматичні зобов'язання з ціллю недопущення порушень прав людини. Для цього необхідно акумулювати потенціал права та науки, адже без останньої неможливо встановити «забруднювача» та його вклад у зміну клімату. Оскільки наразі не існує готової формули для встановлення причинно-наслідкових зв'язків, тобто для атрибуції, на увагу заслуговують існуючі підходи до цієї проблеми, які превалюють в наукових колах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема атрибуції наслідків змін клімату досліджувалася рядом вчених, серед яких особливе місце належить М. Веверінке, Р. Верхейен, Кристоферу Дж. Пачореку, Дейти А. Стоунб, Майклу Ф. Венербу, Р. Хиде, Дж. Бруни, Р. Пачаурі, Л.А. Мейер тощо. Дослідження цих авторів були здійсненні в межах юриспруденції чи кліматології, яка на науковому рівні намагається встановити зв'язок між викидами найбільших емітерів та антропогенною зміною клімату. Нарешті, не менш важлива роль належить звітам Міжурядової групи експертів зі зміни клімату 2007 та 2014 років.

Мета статті полягає в тому, щоб показати як досягнення кліматології можуть бути використанні для цілі притягнення держав до відповідальності за порушення прав людини, що пов'язанні зі зміною клімату.

Виклад основного матеріалу. Починаючи з 2008 року, зв'язок між зміною клімату та правами людини постійно перебуває в центрі уваги міжнародної спільноти. Після обговорення в межах спеціальних процедур в Резолюціях 7/23 та 10/4 Ради ООН з прав людини було визнано, що зміна клімату «створює далекосяжну загрозу» та «має ряд наслідків, як прямих, так і непрямих, для ефективного здійснення прав людини» (Resolutions, decisions and statements, 2009, p. 16).

Управління Верховного комісара ООН з прав людини в своїй Доповіді щодо зв'язку між зміною клімату та правами людини підтвердило важливість висновків, до яких прийшла Рада ООН з прав людини, а також наголосило на існуванні гострої потреби дотримання стандартів та принципів прав людини при реалізації національних, регіональних та міжнародних проєктів, спрямованих на боротьбу з наслідками зміни клімату (UN OHCHR Report, 2009, p. 7). В своїй Доповіді Управління також стикнулось із запитанням, чи може зміна клімату розглядатися в якості порушення прав людини. Таке запитання було викликано значним інтересом з боку держав, які хотіли зрозуміти, як прогнози стосовно зміни клімату співвідносяться зі зобов'язання, які держави взяли на себе, приєднавшись до договорів з прав людини. Управління не змогло дати однозначну відповідь, наголосивши на тому, що «кваліфікація наслідків зміни клімату в якості порушень прав людини створює цілий ряд труднощів». Серед основних аргументів, які змусили Управління прийти до такого висновку – складний клубок причинно-наслідкових зв'язків між викидами та наслідками зміни клімату.

Разом з тим, Управління все-таки визнало, що: «[н]езалежно від того, чи можуть наслідки зміни клімату тлумачитися як порушення прав людини, зобов'язання в галузі прав людини передбачають значний захист людей, права яких зачіпаються зміною клімату або заходами реагування на зміну клімату» (UN OHCHR Report, 2009, p. 24). Цей висновок і тенденція до подачі кліматичних позовів стали сигналом не тільки для права, а й для науки, без результатів якої встановлення відповідальності держав за порушення прав людини у контексті зміни клімату практично недосяжне завдання.

Перед тим як з'ясувати можливу роль науки в атрибуції проти-правної поведінки державі, важливо згадати основні вимоги, які висуває режим відповідальності держав за міжнародно-протиправні діяння. Вони містяться в Статтях про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, які, хоч і не є юридично обов'язковими, об'єднують звичаєві норми та рекомендовані до застосування Генеральною Асамблеєю ООН. Згідно зі статтею 2 про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння, відповідальність держави настає у випадку наявності протиправної поведінки, яка «(а) атрибутується державі відповідно до міжнародного права; (б) представляє собою порушення державою свого міжнародного зобов'язання» (Draft ARSIWA). Тобто, необхідна наявність юридичних та фактичних підстав для притягнення до відповідальності.

В контексті зміни клімату виокремлення юридичних підстав порушень прав людини не представляє особливий виклик ні для практиків, ні для теоретиків. Зокрема, в якості юридичних підстав відповідальності за порушення прав людини, що пов'язані зі зміною клімату, можуть виступати положення основних міжнародних договорів, які містять міжнародні стандарти прав людини, наприклад: Міжнародний пакт про громадянські і політичні права 1966 року та Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права 1966 року. Цей список можна доповнити регіональними інструментами з прав людини, а саме – Європейською та Міжамериканською Конвенціями з прав людини, а також спеціальними конвенціями ООН (Конвенція про корінні народи, які ведуть племінний спосіб життя в незалежних країнах N 169, Конвенція про права дитини тощо).

Ситуація з атрибуцією, навпаки, досить складна і неоднозначна. З одного боку, притягнути державу до відповідальності на національному рівні уже не раз вдавалось, що може послужити в якості прецеденту для міжнародних судових органів («Ургенда Фаундейшн проти Нідерландів», «Ашгар Легар проти Федерації Пакистан» тощо). Крім того, отриманні наукові висновки дозволяють говорити про те, що антропогенна зміна клімату впливає на реалізацію прав людини. Так, наприклад, антропогенні викиди парникових газів відіграють вирішальну роль в процесі підвищення рівня моря, а отже – впливають на можливість реалізації права народів на самовизначення, що живуть у низько розташованих острівних державах. Такі заходи з пом'якшення впливу наслідків змін клімату на права людини як політика відновлення лісів, часто також негативно впливають на права

корінних народів, а заходи з адаптації, зокрема переселення, до порушення права на працю та адекватне житло.

З іншого боку, довести те, що викиди вуглекислого газу чи інших джерел забруднення з тривалим циклом життя призвели до антропогенних змін клімату, поки що нікому не вдавалося, хоч і було декілька спроб. Річ в тім, що мова йде про досить складний процес встановлення причинно-наслідкових зв'язків і те, що тягар доказування буде завжди лежати на тому, хто заявляє про наявність порушення.

У своєму четвертому звіті від 2007 року Міжурядова група експертів зі змін клімату зробила висновок, що «Існує дуже висока степінь достовірності того, що результатом діяльності людини з 1750 років є потепління» (IPCC Synthesis Report 2007, р. 5). А вже в п'ятій доповіді під назвою «Зміни клімату 2014: Узагальнена доповідь», що «[в]плив людини на кліматичну систему очевидний, а сучасні антропогенні викиди парникових газів є найбільшими за історію. Недавні зміни клімату призвели до широкомасштабного впливу на антропогенні і природні системи» (IPCC Synthesis Report 2014, р. 2). Цей висновок представляє собою свідчення про загальний причинно-наслідковий зв'язок. Але на практиці його недостатньо, оскільки, окрім загального, потрібно встановити спеціальний причинно-наслідковий зв'язок між завданою навколишньому середовищу шкодою та конкретним природним явищем.

В петиції до Міжамериканського Суду з прав людини інуїти на чолі з Шейлою Ватт-Клотье заявляли, що США повинні нести відповідальність за порушення прав корінного населення Арктики, оскільки США – один із основних емітерів парникових газів внаслідок яких тане Арктика, що є домом для інуїтів (Petition to IACHR, 2005, р. 1-2). В розгляді цієї петиції Комісія відмовила в силу того, що, як їй вбачалося, заявлені факти не можуть розглядатися як порушення прав людини, що атрибутуються державам, які приєдналися до Американської Декларації (Dulitzky, 2006).

На противагу цій петиції інуїтів, у петиції атабасків більше шансів на успішний розгляд судом. У 2013 році народ атабасків вирішив пройти «непроторений шлях» інуїтів і притягнути державу до відповідальності за порушення прав людини, що пов'язані зі змінами клімату. На думку атабасків, Уряд Канади не вжив необхідних заходів для ефективного регулювання викидів вуглецю. Саме вуглець є однією з причин глобального потепління, який за наслідками впливу

на навколишнє середовище поступається хіба що вуглекислому газу. Дослідження показують, що більш ніж 30% загального потепління в Арктиці спричинені саме викидами вуглецю. Цікаво також те, що, на відміну від парникових газів, для стабілізації концентрації яких має пройти декілька десятиліть, вуглець перебуває в атмосфері від одного до чотирьох тижнів і його вплив має регіональний характер (Shindell, 2009, p. 294). Наукові дослідження відіграватимуть ключову роль для вирішення справи, оскільки станом на 2019 рік у органів Міжамериканської системи захисту прав людини – Комісії та Суду – не повинні виникнути сумніви щодо того, чи порушують наслідки зміни клімату права людини та чи можливо встановити спеціальний причинно-наслідковий зв'язок.

Рядом науковців встановлено, що у встановленні причинно-наслідкового зв'язку «статистичні підходи... можуть забезпечити необхідним доказом» (Brunnée, 2012, p. 33). Для цього беруть конкретну подію або явище (наприклад, повені в Великобританії) і статистично оцінюють вірогідність того, чи могла ця подія відбутися без людського впливу, тобто визначають антропогенні зміни клімату (Allen and Stott, 2003). Імовірнісна атрибуція подій та процеси виявлення та встановлення причин змін клімату МГЕЗК є саме тими інструментами, що можуть забезпечити отримання достовірних статистичних даних.

Виявлення та встановлення причин зміни клімату (detection and attribution), яке як фігурує в доповіді Міжурядової групи як два окремі процеси, дає відповідь на запитання, чи клімат або система, що перебуває під впливом клімату (кліматична, природна або антропологічна), змінилися в деякому певному статистичному сенсі (detection), а також представляє оцінку відносних вкладів численних причинних факторів в зміни або явище із зазначенням ступеня статистичної достовірності (attribution) (IPCC Synthesis Report 2014, p. 47-48).

Для підкреслення узагальнень доказів та досягнутої згоди МГЕЗК присвоює ступінь достовірності. В доповіді отримані результати супроводжуються ступенем згоди (низька, середня, висока), ступенем достовірності (досить низька, низька, середня, висока та досить висока) або термінами, які конкретизують оцінену ймовірність результату («вкрай імовірно» – 95-100%, «настільки імовірно, наскільки ні» – 33-66%, «малоймовірно» – 0-33% тощо) (IPCC Synthesis Report 2014, p. 2). Так, наприклад, встановлено, що «вкрай імовірно, що антропогенний вплив сприяв зменшенню площі морського льоду в Арктиці

з 1979 р» IPCC Synthesis Report 2014, с. 48), «наявна низька ступінь достовірності того, що антропогенні зміни клімату вплинули на повторюваність та інтенсивність селевих потоків в глобальному масштабі» (IPCC Synthesis Report 2014, р. 57), «у багатьох регіонах кількість опадів, що змінюється, або танення снігу і льоду викликають зміни в гідрологічних системах, зачіпаючи водні ресурси в плані їх кількості та якості (середня ступінь достовірності)» IPCC Synthesis Report 2014, р. 53). Важливість висновків Міжурядової групи експертів зі зміни клімату полягає в тому, що вони свідчать про антропогенні зміни клімату, і сприяють встановленню загального причинно-наслідкового зв'язку.

Доводячи в суді відповідальність емітера, необхідно розуміти, що позиція позивача завжди буде ґрунтуватись на твердженнях про імовірність. Наукові висновки не можуть бути на сто відсотків достовірними, тому що явище чи метеорологічна зміна може настати в результаті природної варіативності, а не антропогенної зміни клімату. Так, наприклад, в розділі 18 II Оціночного звіту МГЕЗК акцентується увага на аналізі певних погодних явищ, вірогідність яких значно підвищилась завдяки антропогенному впливу: британські повені в 2000 році, спека в Європі в 2003 році та спека в Росії в 2010 року. Тобто те, що антропогенний вплив викликав їх настання, не виключає, що вони б не мали місце внаслідок природної варіативності.

Зі свого боку, така нова наука як *імовірнісна атрибуція подій* (probabilistic event attribution) дозволяє на локальному чи регіональному рівні визначити кількісно антропологічний вплив на такі погодні явища як теплові хвилі, повені та посухи (UNFCCC, 2014). Імовірнісна атрибуція подій визнає, що імовірність екстремальних погодних умов можлива і без антропогенного впливу, але саме останній підвищує цю імовірність в декілька разів. Оцінка імовірності здійснюється на основі кліматичних моделей, які ще називаються статистичними асамблеями. Такі асамблеї дозволяють визначити повторюваність екстремальних погодних явищ на основі порівняння результатів експериментів кліматичних моделей та порівняти світ «як він є» (реальна модель світу) зі світом, який «міг би бути» (гіпотетична модель світу) (Paciorek, Stone and Wehner, 2018, р. 69). Останній виключає антропогенний вплив.

При цьому, використовуються як частотні статистичні методи, так і Байесовські методи, які мають на меті встановити кількісну статистичну неточність в питанні негативного впливу людської діяльності

на погодні явища (Paciorek, Stone and Wehner, 2018, p. 69). Та якщо для науки такі неточності мають принципове значення, то, на думку Міжнародного Суду ООН у справі Коста Рика проти Нікарагуа, «відсутність визначеності щодо завданої шкоди не обов'язково перешкоджає [Суду] присудити суму, яка, на його думку, приблизно відображає завдану шкоду або втрати екологічних товарів і послуг» (ICJ, 2018, para. 86).

В згаданій справі Суд вперше присудив компенсацію за екологічні збитки і є всі підстави вважати, що в аналогічних справах, включаючи збитки завданні наслідками зміни клімату, Суд послідує своїм висновкам. Крім того, враховуючи перехресний «діалог» та існуючу судову солідарність між судами, цілком можна розраховувати на те, що висновки Міжнародного Суду ООН знайдуть підтримку у відповідній практиці регіональних судів. Такий підхід міг би допомогти у вирішенні таких ключових справ як «Петиція арктичних атабасків проти Канади» (Petition to IACHR, 2013), що з 23 квітня 2013 року знаходиться на розгляді Міжамериканського Суду з прав людини, та «Карвальхо та інші проти Парламенту та Ради» (Action brought before ECJ, 2018), яку 13 серпня 2018 року прийняв до розгляду Суд ЄС. Таким чином, імовірна атрибуція подій та процеси виявлення і встановлення причин зміни клімату можуть допомогти із загальною атрибуцією.

Загалом в доктрині напрацьовано чимало підходів щодо атрибуції протиправної поведінки держави, які можна звести до трьох основних кроків. По-перше, з ряду «забруднювачів» необхідно обрати того, чий дії (викиди) можна пов'язати з наслідками, що виникли з часом, а також показати вклад цього «забруднювача» – в якій мірі його діяльність сприяла зміні клімату. По-друге, важливо встановити причинно-наслідковий зв'язок між конкретним метеорологічним (погодним) явищем чи зміною та антропогенною зміною клімату (загальна каузация). І нарешті – встановити причинно-наслідковий зв'язок між завданою шкодою (втратами) та цим погодним явищем чи зміною.

Щоб показати як це може працювати на практиці, візьмемо справу «Саул Лучано Люйя проти RWE» (Essen Regional Court case, 2016) для прикладу. Наразі ця справа перебуває у німецькому судді на стадії доказування. Перуанський фермер Люйя намагається довести відповідальність енергетичної компанії за глобальне потепління, зміну клімату та серйозні стихійні лиха в місті Хуарес, де він проживає. Причиною

для подачі такого позову є «Дослідження вуглецевих гігантів 2014», яке атрибутує 0,47% глобальних викидів вуглецю з 1751 по 2010 роки саме цій німецькій компанії (Essen Regional Court case, 2016).

Суд першої інстанції відмовив Люїї у відшкодуванні завданої шкоди, аргументуючи своє рішення неможливістю надати ефективне відшкодування. На думку суду, навіть якщо RWE припинить здійснювати викиди парникових газів, це ніяк не вплине на ситуації в місті Хуарес. Суд також не зміг простежити «лінійний причинно-наслідковий ланцюжок» між викидами RWE та конкретними наслідками зміни клімату – загроза затоплення чи зсуву. Але на цьому Люїї не зупинився і подав апеляцію на це рішення. Апеляційний суд визнав справу прийнятною для розгляду, тому тепер перед ним стоять два завдання: оцінити ризик зсуву чи затоплення та вклад RWE в такі зміни. Важливо також те, що тепер німецькому суду потрібно вирішити, чи можуть наслідки зміни клімату атрибутуватись емітерам вуглекислого газу *pro rata* (відповідно до власного вкладу в завдану шкоду), адже у випадку з цією справою немає сумнівів в тому, що RWE не єдина компанія, викиди якої мають негативний вплив зміну клімату.

Отже, відповідач у цій справі – енергетична компанія RWE – був вибраний на основі наукового дослідження, яке визначає його як компанію, що здійснює найбільші викиди парникових газів в Європі та встановлює загальну кількість та частку викидів в порівнянні з іншими «забруднювачами». Важливо, що звіт містить дані щодо методології, яка була використана, можливих неточностей тощо. Ці дані, принаймні на перший погляд, дають можливість стверджувати про його достовірність та можливість застосування в ході судового процесу в якості доказу. Враховуючи глобальний характер впливу викидів парникових газів, яке мало місце протягом 259 років, існує висока вірогідність висновку про те, що діяльність RWE частково вплинула на ситуацію в місті Хуарес.

В цьому випадку відомості, які мітяться в Зведеному звіті МГЕЗК зі змін клімату можуть бути використані судом для цілей встановлення загального причинно-наслідкового зв'язку, оскільки він містить науково-підтвердженні та визнані міжнародною спільнотою висновки щодо антропогенної зміни клімату та її наслідків, зокрема збільшення кількості зсувів та затоплень. Але, як уже зазначалося, у випадку з екстремальними погодними явищами може виникнути сумнів щодо того, чи ризик їх виникнення пов'язаний

з антропогенною зміною клімату, адже стихійні явища властиві клімату навіть без впливу людини. Тобто, наслідки змін клімату спричинюються різними «забруднювачами», хоч і в різній мірі, та мають не лише антропогенний характер. Тому складно довести, що саме діяльність в межах держави «А» сприяла зміні клімату, що, в свою чергу, призвело до порушень прав людини в державі «Б». Ще складніше – пов'язати протиправну поведінку (викиди парникових газів) з конкретними наслідками. Однак завдання не є недосяжним завдячуючи розвитку сучасної науки та можливості встановлення відповідальності *pro rata*. В будь-якому випадку, все залежатиме від підходу суду.

Примітно, що у справі «Саул Лучано Люйя проти RWE» фермер зробив декілька помилок. По-перше, щодо вибору відповідача. Андре Нолькампер у одній із своїх лекцій зазначив, що в ситуаціях, які охоплюють відповідальність великого кола учасників, наприклад, викиди карбону діоксиду чи проведення миротворчих операцій, доречніше притягати всіх порушників. Зрозуміло, що у випадку змін клімату відповідальність у різній мірі лежить на всіх державах, які своєю діяльністю сприяють таким змінам. Тому найбільш перспективними будуть ті скарги чи міждержавні позови, що будуть направлені проти декількох держав, діяльність яких в найбільшій мірі призвела до змін клімату та порушення прав людини внаслідок таких змін. Така практика уже є, згадати хоча б позов Маршаллових островів проти держав «ядерного клубу».

По-друге, подача позову щодо порушення прав людини, які пов'язані зі змінами клімату, мала б більші шанси на успіх, якби була подана проти держави. Адже держава не лише несе відповідальність за власні дії, а й за дії приватних осіб, що знаходяться в межах її юрисдикції. Як було підкреслено Міжнародним судом ООН в знаменитій справі «*Treil Smelter*», «жодна держава не має права дозволяти таку діяльність на своїй території, яка може завдати шкоди майну чи громадянам іншої держави» (ICJ, 1941, р. 1965). З приватними компаніями ж боротися і довести їх відповідальність майже неможливо. В конкретному випадку виникає ряд запитань: чому тільки RWE та як фермер може довести, що джерело вуглекислих газів можна зв'язати з конкретним забруднювачем, а також в який момент ці викиди завдали шкоду, пов'язану зі зміною клімату. Отже, промах з визначенням відповідача та неможливістю встановити спеціальний причинно-наслідковий зв'язок можуть визначити результат розгляду.

В будь-якому разі, особливість атрибуції порушень, що пов'язані зі зміною клімату, полягає в тісному зв'язку права та кліматології, а також в значній мірі залежить від готовності суду (чи іншого органу з прав людини) застосовувати дані, отримані в процесі наукових досліджень.

References:

Allen M. (n.d.). The scientific basis for climate change liability. *Climate Change Liability*, 8-22.

Brunnée J., Goldberg S., Lord R., & Rajamani L. (2012). Overview of legal issues relevant to climate change. *Climate Change Liability*, 23-49.

Case T-330/18: Action brought on 23 May 2018 – Carvalho and Others v Parliament and Council, 2018/C 285/51 Case T-330/18.

Costa Rica v Nicaragua (International Court of Justice February 2, 2018).

Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongful Acts, November 2001, Supplement No. 10 (A/56/10), chp.IV.E.1 (November 2001). <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf>.

IPCC, 2007: *Climate Change 2007: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fourth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, Pachauri, R.K and Reisinger, A. (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

IPCC, 2014: *Climate Change 2014: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Fifth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, R.K. Pachauri and L.A. Meyer (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland.

Letter from Ariel E. Dulitzky, Assistant Executive Secretary, Inter-American Commission on Human Rights to Paul Crowley, Legal Representative Inuit Petition (November 16, 2006). <<http://graphics8.nytimes.com/packages/pdf/science/16commissionletter.pdf>>.

Lliuya v RWE AG, Case No. 2 O 285/15 (Essen Regional Court December 15, 2016).

Paciorek C. J., Stone D. A., & Wehner M. F. (2018). Quantifying statistical uncertainty in the attribution of human influence on severe weather. *Weather and Climate Extremes*, 20, 69-80. doi:10.1016/j.wace.2018.01.002.

Petition to the Inter-American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations of the Rights of Arctic Athabaskan Peoples Resulting from

Rapid Arctic Warming and Melting Caused by Emissions of Black Carbon by Canada (April 23, 2013)

Petition to the Inter-American Commission on Human Rights Seeking Relief from Violations Resulting from Global Warming Caused by Acts and Omissions of the United States from (December 7, 2005).

Report of the Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights on the relationship between climate change and human rights (Rep. No. A/HRC/10/61). (2009, January 15). <<http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10session/A.HRC.10.61AEV.pdf>>.

Resolutions, decisions and statements made by Council on its ninth session (A/HRC/10/L.11). (May 12, 2009 года). <http://www2.ohchr.org/english/bodies/hrcouncil/docs/10session/A.HRC.10.L.11_en.pdf>.

Shindell D., Faluvegi G. (2009). Climate response to regional radiative forcing during the twentieth century. *Nature Geoscience*, 2(4), 294-300. The science of attributing extreme weather events and its potential contribution to assessing loss and damage associated with climate change impacts. <https://unfccc.int/files/adaptation/workstreams/loss_and_damage/application/pdf/attributingextremeevents.pdf>.

Trail Smelter Arbitration (United States v. Canada) Arbitration Award (Arbitral Tribunal April 16, 1938).

Анотація

Музика В.В. До питань про особливості та труднощі атрибуції порушень прав людини, що пов'язані зі зміною клімату. – Стаття.

В статті аналізуються складнощі, які виникають при виявленні та встановленні наслідків зміни клімату, що мають негативний вплив на реалізацію прав людини. Особлива увага приділяється ролі науки в цілях атрибуції та статистичним методам, що використовуються в межах процесів встановлення та виявлення Міжурядової групи експертів зі зміни клімату та науки імовірнісної атрибуції подій.

Ключові слова: атрибуція; порушення прав людини, пов'язані зі зміною клімату; процеси виявлення та встановлення причин зміни клімату МГЕЗК; імовірнісна атрибуція подій; кліматичні позови.